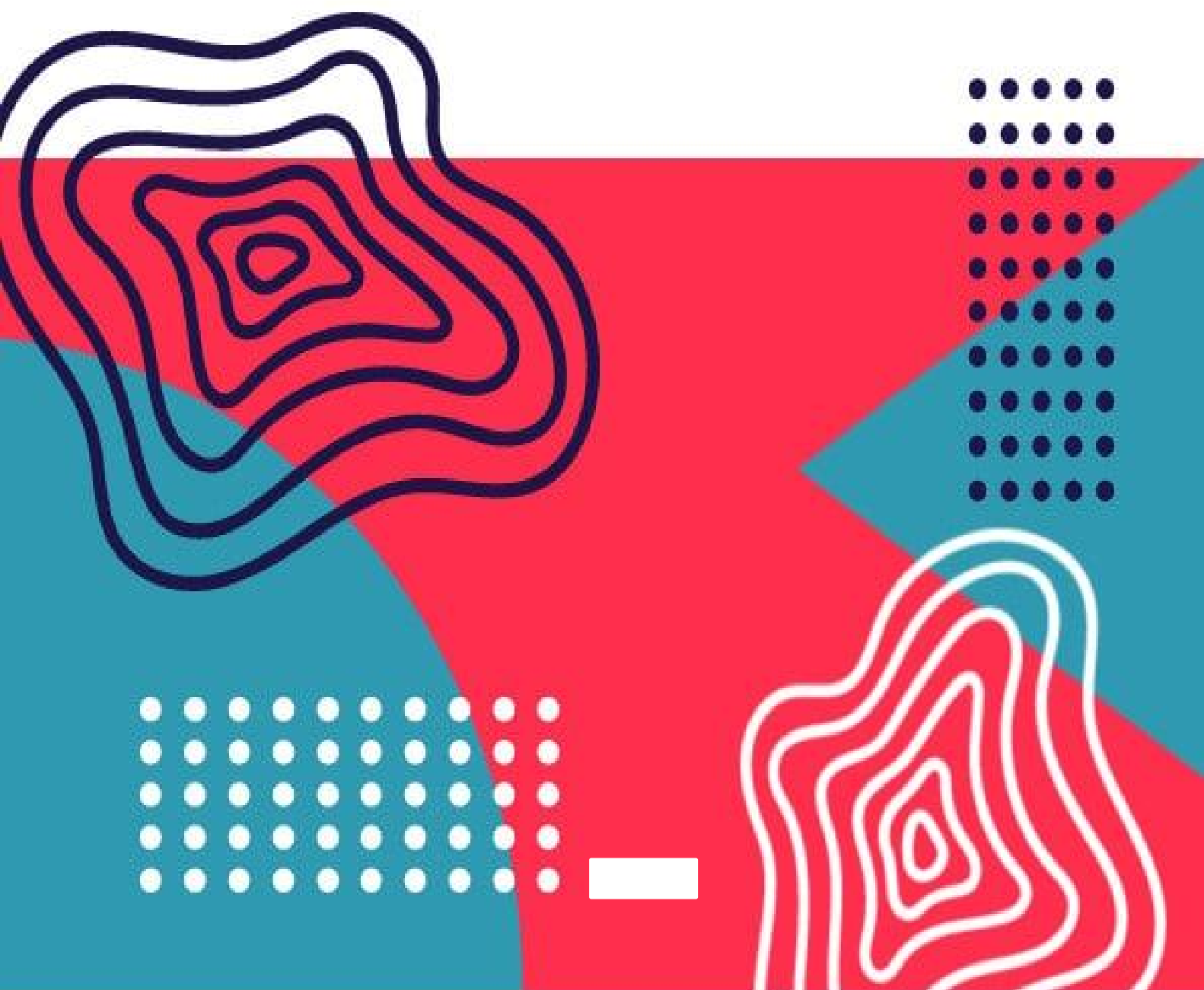


JOURNAL OF
NATURAL SCIENCE

№ 4(9)2022



<u>ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ</u>	<u>ТАҲРИРИЯТ АЪЗОЛАРИ</u>
<p>Бош муҳаррир – У.О.Худанов т.ф.н., доц. Бош муҳаррир ёрдамчиси-Д.К.Мурадова, PhD, доц. Масъул котиб- Ш Урозов</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Худанов У.О. – ЖДПИ Табиий фанлар факултети декани, т.ф.н., доц. 2. Шилова О.А.-д.х.н., профессор Института химии силикатов им. И.В. Гребенщикова Российской академии наук (ИХС РАН) 3. Маркевич М.И.-ф.ф.д. проф Белорусия ФА 4. Elbert de Josselin de Jong- профессор, Niderlandiya 5. Кодиров Т- ТТЕСИ к.ф.д, профессор 6. Абдурахмонов Э.А.–СамДУ к.ф.д., профессор 7. Насимов А.М.–СамДУ к.ф.д., профессор
<p>Муассис-Жиззах давлат педагогика институти</p>	<ol style="list-style-type: none"> 8. Сманова З.А.-ЎзМУ к.ф.д., профессор 9. Тошев А.Ю.- ТТЕСИ к.ф.д, доцент 10. Султонов М-ЖДПИ к.ф.д, доц 11. Яхшиева З- ЖДПИ к.ф.д, проф.в.б. 12. Мавлонов Х- ЖДПИ б.ф.д., проф 13. Муродов К-СамДУ к.ф.н., доц. 14. Абдурахмонов Ғ- ЎзМУ фалсафа фанлари доктори (кимё бўйича) (PhD), доц
<p>Журнал 4 марта чиқарилади (хар чоракда)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 15. Хакимов К – ЖДПИ г.ф.н., доц. 16. Азимова Д- ЖДПИ фалсафа фанлари доктори (биология бўйича) (PhD), доц
<p>Журналда чоп этилган маълумотлар аниқлиги ва тўғрилиги учун муаллифлар масъул</p>	<ol style="list-style-type: none"> 17. Юнусова Зебо – ЖДПИ к.ф.н., доц. 18. Гудалов М- ЖДПИ фалсафа фанлари доктори (география фанлари бўйича) (PhD)
<p>Журналдан кўчириб босилганда манбаа аниқ кўрсатилиши шарт</p>	<ol style="list-style-type: none"> 19. Мухаммедов О- ЖДПИ г.ф.н., доц 20. Хамраева Н- ЖДПИ фалсафа фанлари доктори (биология фанлари бўйича) (PhD) 21. Рашидова К- ЖДПИ фалсафа фанлари доктори (кимё бўйича) (PhD), доц 22. Муминова Н- ЖДПИ к.ф.н., доц 23. Мурадова Д- ЖДПИ фалсафа фанлари доктори (кимё фанлари бўйича) (PhD), доц 24. Инатова М- ЖДПИ фалсафа фанлари доктори (кимё фанлари бўйича) (PhD)

Жиззах давлат педагогика институти Табиий фанлар факултети

Табиий фанлар-Journal of Natural Science-электрон журнали

[/http://www.natscience.jspu.uz](http://www.natscience.jspu.uz)

**O’RMON DORIVOR O’SIMLIKLARINI MUHOFAZA ETISH VA
ULARNING BIOLOGIK ZAXIRALARIDAN OQILONA FOYDALANISH**

O’qituvchi: Matmurodova G.B

Talaba: Rashidova M.Q

Jizzax viloyati Jizzax Davlat pedagogika universiteti

Annotatsiya. Ma’lumki, hamdo’stlik mamlakatlari hududining o’ndan bir qismini o’rmonlar tashkil qiladi. Ularda juda ko’p miqdorda turli dorivor o’simliklar o’sadi. Shuning uchun ham o’rmonlarni muhofaza qilish ularda yovvoyi holda o’sadigan dorivor o’simliklarni muhofaza qilish, muhim ahamiyatga ega.

Аннотация. Известно, что леса составляют десятую часть территории стран Содружества Наций. В них произрастает большое количество различных лекарственных растений. Вот почему важно охранять леса и лекарственные растения, произрастающие в них в диком виде.

Annotation. It is known that forests make up one tenth of the territory of the countries of the Commonwealth of Nations. A large number of different medicinal plants grow in them. That is why it is important to protect forests and medicinal plants that grow wild in them.

Kalit so’zlar; tabiiy boylik, dorivor, zaxira, muhofaza

Ключевые слова; природные богатства, медицина, заповедник, защита

Key words ; natural wealth, medicine, reserve, protection

Mamlakatimiz hududi juda katta bo’lib, turli iqlimli mintaqalarni o’z ichiga oladi. O’zbekiston kontrast landshaftli o’lkadir. G’arbda unumsiz, suvsiz tuproqli va qoyali Ustyurt platosi joylashgan bo’lsa, bepoyon Turon pasttekisligi janubda Qoraqum, markazida Qizilqum sahrolaridan iborat. Respublikamiz hududi sharqda va shimolda Tyan-Shan tog’ tizimi bilan chegaralanadi. Tabiiy landshaftlarning turli-tumanligi hamda tog’larda vertikal zonalarning mavjudligi keng spektrdagi ekotizimlarni shakllanishiga sabab bo’lgan. O’rmon bilan qoplangan maydon

10,1%ni tashkil etadi, O‘zbekiston hududida 4500 turga yaqin o‘simliklar va 2000 turdan ortiq zamburug’lar tarqalgan. 1200 turga yaqin o‘simliklar dorivorlik xususiyatiga ega. 400 turga yaqin o‘simliklar endemik, noyob va relik o‘simliklar hisoblanadi. Ilmiy tibbiyotda Respublikamizda tarqalgan 112 turdagi dorivor o‘simliklardan foydalanishga ruxsat berilgan, ularning 80% yovvoyi holda o‘suvi o‘simlik turlari tashkil etadi. Ularning tabiiy zaxiralari tobora kamayib ketmoqda, har yili ming tonnalab dorivor o‘simliklar mahsuloti tayyorlanadi hamda kasalliklarni davolash va oldini olish uchun ishlatiladi.

Ma’lumki, hamdo‘stlik mamlakatlari hududining o‘ndan bir qismini o‘rmonlar tashkil qiladi. Ularda juda ko‘p miqdorda turli dorivor o‘simliklar o‘sadi. Shuning uchun ham o‘rmonlarni muhofaza qilish ularda yovvoyi holda o‘sadigan dorivor o‘simliklarni muhofaza qilish, muhim ahamiyatga ega. Keyingi yillarda tabiiy o‘simliklarning, shu jumladan, dorivor o‘simliklarning zaxiralaridan foydalanishda muammolar yuzaga keldi, ularning zaxiralari keskin kamayib keta boshladi. Buning asosiy sabablari qo‘riq yerlarni qishloq xo‘jaligi maqsadlari uchun o‘zlashtirish, tizimsiz tog‘ va to‘qay ekotizimlarida chorva boqish, va insonning boshqa rejasiz xo‘jalik faoliyati bilan bog‘liqdir. Tabiatni, atrof-muhitni muhofaza qilish, tabiiy boyliklardan (o‘rmon, suv va yer boyliklari, yerosti boyliklari va boshqalar) to‘g‘ri va oqilona foydalangan holda, ularni kelgusi avlodlar uchun saqlab qolish zarurligi bizning asosiy qonunimiz - O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasida ham o‘z aksini topgan. Ma’lumki, hududlarda o‘sadigan o‘simlik va yashaydigan hayvonlarni tabiiy sharoitda saqlab qolish uchun qo‘riqxonalar va maxsus tabiat bog‘lari, zakazniklar tashkil qilishni ahamiyati kattadir.

Dorivor o‘simliklarning tabiatdagi zaxirasini saqlab qolish va har yili ulardan ma’lum miqdorda mahsulot tayyorlab turish va qimmatli turlarning yo‘qolib ketishini oldini olish maqsadida, yuqorida aytib o‘tilgan tadbirlardan tashqari yana quyidagi qoidalarga rioya qilish maqsadga muvofiqdir:

1. Dorivor o‘simlik mahsulotlarini o‘z vaqtida to‘g‘ri va kerakli miqdorda tayyorlash, to‘g‘ri quritish va saqlash lozim. Bu esa, yovvoyi holda o‘sadigan dorivor o‘simliklarni ortiqcha yig‘ib, keyinchalik sifatining buzilishiga olib kelmaydi.

2. Dorivor o‘simlik mahsulotlarini ilmiy asoslangan reja bo‘yicha, ko‘p o‘sadigan joylarni va zaxirasini to‘g‘ri aniqlab bilgan hamda tayyorlanadigan joylarini vaqt-vaqtida almashtirib turgan holda yig‘ish lozim. Agarda shu keltirilgan qoidalarga amal qilinsa, bu dorivor o‘simliklarni tabiatda o‘sish joylarini saqlab qolish mumkin.

3. Ko‘p yillik o‘simliklarning yerustki qismi (bargi, guli, mevasi) dan dori tayyorlanadigan bo‘lsa, ularning ildizi bilan sug‘urib olmaslik lozim. Agar yerostki organlari (ildizpoya, ildiz, tuganak) kavlanadigan bo‘lsa, mevasi pishib to‘kilgandan so‘ng yig‘ish kerak. Aks holda shu dorivor o‘simliklar keyinchalik o‘sha joyida o‘sib chiqmasligi mumkin.

4. Yovvoyi holda o‘sadigan dorivor o‘simliklar dori tayyorlash uchun yig‘ib olingandan so‘ng (ayniqsa, yerosti organlari kavlab olingandan so‘ng) ularning keyinchalik yana o‘sib chiqishi uchun sharoitlar yaratishga katta ahamiyat berish lozim. Buning uchun bir yerdan necha yilgacha o‘simlik mahsulotini yig‘ish mumkin va necha yil dam berish kerakligi haqidagi o‘rnatilgan qoidalarga qat‘iy rioya qilish kerak.

5. Dorivor o‘simliklardan kompleks va hamma qismlaridan to‘liq foydalanish zarur bo‘lganda ularning xomashyosini kamroq tayyorlash kerak. Natijada, tabiiy o‘sish joylarida ularning zaxiralarini saqlab qolish mumkin bo‘ladi. Agarda dorivor o‘simliklar ildizpoyasi, ildizi, tuganak yoki piyozi dorivor mahsulot bo‘lsa, shu o‘simliklarning yerustki qismini kimyoviy va farmakologik jihatdan o‘rganib, yerostki organlari o‘rnida ishlatishga tavsiya etish, shu o‘simlikning tabiiy o‘sish joyidagi zaxirasini saqlab qolishda ahamiyati juda katta. Bu dorivor o‘simliklarni muhofaza qilishning asosiy tadbirlaridan biridir.

6. Dorivor o‘simliklarni madaniylashtirish, sug‘oriladigan yerlarga ko‘proq ekib o‘stirish va ularning agrotexnikasini ishlab chiqish respublikamizda farmatsevtika sanoati uchun qo‘shimcha xomshyo bazasini yaratadi va tabiiy sharoitda o‘sayotgan dorivor o‘simliklar zaxirasini saqlab qolish imkoniyatlari yaratiladi. Inson tabiiy sharoit va boyliklardan ko‘p maqsadlarda foydalanadi. Bu esa ayni paytda, tabiatni tegishli muhofaza qilishni ham taqozo etadi. Bular: xo‘jalik, sog‘liqni saqlash va gigiyena, nafasat (estetik), turizm, ilmiy hamda tarbiyaviy maqsadga muvofiq foydalanish. Maqsadga muvofiq foydalanish deganda, tabiat boyliklaridan mamlakat yoki butun insoniyat manfaati yo‘lida foydalanish tushuniladi. Bunda hozirgi va kelajak avlodning manfaatlarini ko‘zlab faoliyat yuritish nazarda tutiladi. O‘z taraqqiyotini oldindan uzoq muddatga ilmiy asosda rejalashtira oladigan va tabiiy muvozanatni o‘zgartirmasdan foydalana oladigan jamiyatgina taraqqiyotga erishadi.

Foydalanilga adabiyotlar

1. E.T.Berdiyev, M.X.Hakimova, G.B.Maxmudova “O‘rmon dorivor o‘simliklari” «Sano-standart» nashriyoti Toshkent – 2016 247-250 bet
2. O‘. Axmedov, A.Ergashev, A. Abzalov, M. Yulchiyeva, D. Mustafqulov “Dorivor o‘simliklar yetishtirish texnologiyasi va ekologiya” Toshkent - 2020
3. Internet.www.google.uz,www.ziyonet.uz